31

הרדופני[1]

ההרדופני נזכר פעם אחת במשנה כצמח רעיל לבהמות (חולין ג ה). **עוד נזכר פעמיים בתוספתא** (ב"ק ו יז; חולין ד ה) **ופעמיים במדרשי ההלכה** (מכילתא ויסע א; ספרא שרצים ב). **בבבלי נזכרים בסמיכות 'הרדופנין' ו-'הירדוף' וברור שם שהם שונים זה מזה** (פסחים לט ע"א). **עוד נזכר בבבלי כמה פעמים 'הירדוף'** (סוכה לב ע"ב ועוד).

הזיהויים

▪ **הרדוף הנחלים** (*Nerium oleander*) - שיח ירוק-עד ממשפחת ההרדופיים. גדל על שפת נחלים. תפוצתו - מיוון ואיטליה ועד יפן במזרח. בארץ מתרכז בעיקר באזורי הצפון ובבקעת הירדן (עד ים המלח). פציעה של אחד מחלקי הצמח מובילה להפרשת שרף חלבי רעיל ביותר. תכונותיו הרעילות של הצמח מנוצלות לצרכים שונים, מהרחקת מזיקים ועד לשימושים רפואיים שונים. כך מזוהה אצל רנאה"י, המליצה, כתכ"ה ומוה"ע.[2] פרשנים אחרים מתארים צמח המתאים למין זה, מבלי לנקוב בשם.[3]

הרדוף הנחלים

▪ קיימים עוד כמה זיהויים ייחודיים שהוזכרו אצל מפרשים יחידים: רש"י על מסכת פסחים מזהה כנראה עם ה**לענה** (*Artemisia*) - סוג הכולל כמאתיים מינים, רובם בעלי טעם מר. חלקם משמשים כצמח תבלין ובסיס להכנת משקאות;[4] בערוך הביא אפשרות (שנייה) לזהות עם **קרנית מאדימה** (*Cornus sanguinea*) - שיח נשיר, בעל פירות דמויי עינב, נפוץ באירופה ובמערב אסיה;[5] המליצה זיהה (גם הוא כאפשרות שנייה) עם **דולב מזרחי** (*Platanus orientalis*) - עץ נשיר גדול

לענה

הנפוץ באזורים ההרריים במערב אסיה ובדרום אירופה. בארץ הוא גדל על גדות נחלים בצפון. ארץ ישראל הינה גבול תפוצתו הדרומי;[6] מכה"מ מזהה עם הסוג **אַלְוַוי** (*Aloe*) - שמקורו באפריקה, והגיע לאסיה ולאירופה רק בימי הביניים.[7]

- **זיהוי כללי - צמח רעיל לבהמות, כך אצל רגמ"ה, רש"י, רמב"ם ורע"ב.[8]**

קרנית מאדימה

דולב מזרחי

עיון

הרוב המכריע של הפרשנים מזהה את ההרדופני עם ההרדוף. זאת, ככל הנראה, על רקע האזכורים שלו במשנה ובתוספתא כצמח רעיל. עם זאת, מן הבבלי משמע שהצמח אינו רעיל לאדם, ולכן היו מפרשים שזיהו באופן כללי כצמח הרעיל לבהמות.

רוב החוקרים מזהים את ההרדופני עם ההרדוף,[9] פלדמן מזהה אותו עם **הרדופנין** (*Scorzonera*).[10]

הערות:

1. **כת"י קויפמן: רדפני.**
2. **רנאה"י** (חולין ג עמ' 8): **ושאכלה שגר** *[=עץ]* **אלדלפא** > **נראה שזהו שיבוש של 'דפלה'.** دفل, دفلة=*Nerium oleander* (**עיסא**, עמ' 124, ע' 11, **ח'ולייידי**, **פלורה**, עמ' 38); **המליצה** (ס"פ ד' 16): **הרדופני כר זהרה** > خرز هره (פר.)=*Nerium oleander* (**חיים**, **מילון**, א, עמ' 837); **כתכ"ה** (דף יח ע"ב): **אֶרְדּוֹפַנֵי: אילן מריר הוא הרדוף והרדופני... והוא רודודפני בל"י** *[=בלשון יוון]* **עץ מר מאד ובל'** *[=ובלשוננו]* **אילואינדרו, אדילפ'א** > Eloendro, Adelfa =ροδοδαφνη (פורט.)= oleander (אנג.)=*Nerium oleander* (**לידל וסקוט**, עמ' 1573;

ויירה, מילון, א ע' Eloendro [ללא מספרי עמודים]); **מוה"ע** (ח"ג עמ' 241 ערך הרדף): *פי' רודודפני בל"י ורומי"י מין אילן אשר פרח שלו כמו ורד הנקרא בל"י רודון ועליו שלו כמו עלי דפני והוא סם המות לבהמות ויש מהרופאים שכתבו שיזיק גם לאדם ואחרים כתבו שיועיל למי שנשכו נחש* > *ροδοδαφνη=Nerium oleander* (**לידל וסקוט**, עמ' 1573). [בוקסטורף מפרש את 'הרדופני' באופן כללי - צמח רעיל ומר, ולבסוף מזכיר ביחס ל'הירדוף' - *Laurus* (**ער אציל, דפנה. בוקסטורף, לקסיקון**, עמ' 633-632). כך מובא גם אצל דונולו: *ועלי הרדפני הוא לאורו* (**דונולו**, עמ' V, פס' 19)].

3. **ערוך** (ח"ג עמ' 241, ערך 'הרדף'): *פי' אילן הגדל על שפת הנהר ועושה פרחין דומין לשושנים והן מרין ביותר והוא סם המות של בהמה*; **תנה"י** (עמ' 146 ערך 'הרדפני'): *יש אומרים שזה עץ הגדל על חופי נחלים ונהרות והוא מצמיח פרחים הדומים ל-אלורד והם מרים מאוד. והם סמים קטלניים לבעלי חיים ואינם מזיקים לאדם*; **מילון מהד' טובי** (עמ' 92): *עץ שענפיו דומים לוורדים והם סם ממית לבהמות.*
4. **רש"י** (פסחים לט ע"א על 'הרדופנין'): **אלוישנא** (עיין קטן, **אוצר**, עמ' 40, ע' 630. בהמשך שם (על 'הירדוף'): הירדוף עץ שהמתיק בו משה את מי מרה) > aluine,absinthe= Aloisne (**דרמשטטר ובלונדהיים**, עמ' 5, ע' 31) *Artemisia=* (**ניקולוב, מילון**, עמ' 501). עוד ייתכן כי הכוונה ל-*Aloe* (**ראה: עמר, מרורים**, עמ' 55 ובהערותיו שם, וכן **דונולו**, עמ' IV, פס' 16 [מדבר שם על 'זיעות', ומונה את ה'אלואי']).
5. **ערוך** (ח"ג עמ' 241, ערך 'הרדף'): **וי"א סנגיני שמו בלעז** > **ייתכן שהכוונה ל-**sanguinella, sangino (**דיאל. איט.**) *Cornus sanguinea=* (**קואומו, לעזים**, ב, עמ' 411; **אוניברסיטת טרייסטה; דורנטה, צמחים**, עמ' 395).
6. **המליצה** (ס"פ ד' 16): **וגוינד** *[=ואומרים]* **אל דולב** > دلب (**פר.**)=*Platanus orientalis* (**סטיינגאס**, עמ' 531; **אחונדוב**, עמ' 371).
7. **מכה"מ** (ב"א ד' 117, חולין ג): **הרדופני צ'אדורוא** > چدروا=*Aloe* (**סטיינגאס**, עמ' 389). היו שהציעו שזהו גם זיהויו של רש"י, ראה לעיל הערה 5.
8. **רגמ"ה** (חולין נח ע"ב): *סם המות דבהמה ומין עשב הוא*; **רש"י** (חולין נח ע"ב): *הרדופני סם המות לבהמה*; **רמב"ם** (חולין ג ה עמ' 601): *צמח שאם אכלתו הבהמה הורגה ואינו מזיק לאדם כמו צואת התרנגולין*; **רע"ב** (חולין ג ה): *סם המות דבהמה.*
9. **לעף, פלורה**, ד, עמ' 70; **צ'יז'יק, אוצר**, עמ' 230; **פליקס, צומח**, עמ' 52.
10. **פלדמן, משנה**, עמ' 169. את ההרדוף הוא מצמיד להרדוף שבבבלי. הפרדה זו בין הרדופני להרדוף מובאת גם אצל עמר, וכן נזכרים אצלו זיהויים אלו, אך הוא מסייג את הזיהוי עם *Scorzonera*, ולשיטתו זו אפשרות המתקבלת על הדעת, אך כלל אינה מוכחת (**עמר, מרורים**, עמ' 55-56).